

Kroppar utanför fartyget

Kroppar utanför fartyget

**Dykningar, nyheter och myter
kring Estonia hösten 2000**

av

HANS HEDERBERG

Kroppar utanför fartyget

Analys och kommentar

Hans Hederberg

Författare och TV-producent

Tidigare rapporter

Nr 1 Mediernas roller i demokratin (febr 2000)

Nr 2 Lokal mångfald I – Lika eller unika? (april 2000)

Nr 3 Lokal mångfald II – Engagerade och blaserade läsarter (april 2000)

Nr 4 Lokal mångfald III – Språkriktighet och begriplighet (april 2000)

Nr 5 Lindström och Ahlenius (maj 2000)

Nr 6 Kvinnor och Medier (juli 2000)

Nr 7 Jesús Alcalá (oktober 2000)

Nr 8 Lär känna Din nyhetskonsument! (oktober 2000)

Grafisk produktion

MediaMontage AB, Stockholm

Tryck

Nykopia, Stockholm

Omslagsbild

Aftonbladet 2 september, sid ett

2:a upplagan (november 2000)

Utgiven av Stiftelsen Institutet för Mediestudier

Stockholm 2000

ISSN 1404-6598

Förord

Stiftelsen Institutet för Mediestudier startade sin verksamhet i mars 1999. Bakgrunden till etablerandet av stiftelsen var att personer från olika delar av det svenska samhällslivet under en tid diskuterat behovet av ett fristående institut för granskning av och forskning kring journalistiken i svenska medier. Institutet är sålunda helt oberoende av alla politiska och ekonomiska intressen i samhället.

Tyngdpunkten för verksamheten inom Institutet utgörs av beskrivningar och analyser av mediernas innehåll, funktion och utveckling. I fullgörandet av vår uppgift har Institutet ett uttalat intresse av att samverka med andra institut och organisationer där detta främjar ökad kunskap om medierna och bidrar till en vital diskussion om mediernas roll och betydelse i ett demokratiskt samhälle. Vidare eftersträvar Institutet att innehållet i vår verksamhet ska vara tillgängligt för alla, presenteras på ett verksamt sätt i olika former och därigenom medverka till att en bred allmänhet kan vinna ökad förståelse och respekt för värdet av en vid yttrandefrihet.

I slutet av augusti 2000 inleddes under stor publicitet en dykexpedition till Estonia. Redan från början var expeditionen starkt kontroversiell - och det var troligt att även mediebevakningen skulle komma att aktualisera problem som var värda en belysning.

Vi gav Hans Hederberg - författare med journalistisk bakgrund - i uppdrag att analysera nyhetsrapporteringen kring dykningarna i radio-TV:s riksprogram och storstadspressen under perioden 22 augusti - 16 september.

Hans text belyser ett antal konkreta brister och tänkbara strukturella problem. Det är min förhoppning att rapporten bidrar till en fortsatt debatt kring frågor som rör den journalistiska kvaliteten.

Gunilla Jarlbro
föreståndare

Innehåll

Inledning	7
Dykningarna	8
Nyheter från Hamburg	17
TV-sändning och regeringsbeslut	24
Kommentar	27
Epilog	29
Underlag FINNS I DEN ANDRA PDF-FILEN	
Dokument om Estonia och dykningarna D:0	

Inledning

I början av sommaren 2000 blev det känt att en amerikan bestämt sig för att med dykare undersöka Estonia – trots de avtal och lagar om gravfrid som sju sjöfartsnationer skrivit under (TT telegram 30/6). Den svenska regeringen och det ansvariga statsrådet Mona Sahlin försökte på olika vägar, utan framgång, stoppa dykningarna.

Jag fick i uppdrag att analysera nyhetsrapporteringen om dykexpeditionen och dess efterspel, en period som omfattade tjugosex dagar. Till mitt förfogande ställdes ett underlag av pressklipp, telegram och programutskrifter som levererats av Observer Media Intelligence. Dessutom har jag använt en del sidobelysande material – ur media, men även vissa dokument och bakgrundssamtal. (Exakt vad jag stöder mig på framgår av den löpande texten. Den som vill skaffa sig en överblick över hela det underlag Observer levererat, hämtat ur radio-TV:s riksprogram, storstadspress och nyhetsbyråer, finner en lista på sid 30; totalt rör det sig om 126 artiklar, 61 nyhetstelegram, 95 TV-inslag och 57 radioinslag.)

En personlig notis för ordningens skull. Jag har sedan slutet av femtiotalet haft förbindelser med flera av de granskade medieföretagen. Under senare år har dessa förbindelser koncentrerat sig till ett fritt medarbetarskap på Svenska

Dagbladets kultursida, enstaka framträdanden i radio-TV-paneler samt produktion och regi av en dokumentärfilm för TV4:s samhällsredaktion.

Min granskning kommer framför allt att fokuseras på tre teman: *skildringen av expeditionen och dess ledare, skildringen av expeditionens resultat och växelspelet mellan media och makthavare.*

I större delen av Observers material var dykningarna en mycket stor nyhet – med placering på förstasidor, som toppnyhet i nyhetssändningar, ibland till och med som föremål för minut-för-minut-rapportering. De ledande medieföretagen chartrade egna fartyg. Dagens Nyheter och TV4 arbetade tillsammans på M/S Anna, Sveriges Television, Sveriges Radio, TV3, Svenska Dagbladet, Göteborgs-Posten, Aftonbladet och nyhetsbyrån FLT delade på räddningskryssaren PAF och Dykungen. Expressen och TT fanns också på plats. Tidvis var det sex mediefartyg som bevakade dykningarna (Resumé nr 35/2000, Dagens Nyheter 23/8).

Med tanke på den uppdrivna nyhetsvärderingen, de ledande medieföretagens stort insatta resurser och den relativt långa förberedelsetiden – drygt sju veckor – finns det anledning att förvänta sig en hög kvalitet i medias rapportering och analys.

Jag gör i varje fall det.

Dykningarna

TISDAG 22 AUGUSTI

Den amerikanskledda expeditionen inleddes tidigt på morgonen den 22 augusti på internationellt vatten några mil sydväst om Hangö. Enligt ett TT-telegram var avsikten att "undersöka, dokumentera och filma Estonias skador" (Skånska Dagbladet m fl 22/8). Det fanns, inte minst bland Estoniaoffrens anhöriga, en utbredd misstro mot myndigheternas agerande och den internationella haverikommissionens slutrapport. Dagens Nyheter redovisade denna morgon en opinionsundersökning som visade att 73 procent av de anhöriga och överlevande stödde det pågående dykarprojektet (av 711 tillfrågade hade 511 besvarat enkäten).

Amerikanen Gregg Bemis är på väg till "Estonia". Målet är att hitta nya ledna som förklarar varför "Estonia" sjönk. För detta måste man ha tillräckligt tillräckligt och överlevande efter katastrofen stöder dykningarna. Det var en enkät som DN genomfört. Många av de många som stöder dykningarna har varit tillräckligt, andra har varit tillräckligt.

Bemis har stöd från anhöriga

NYHETER
Enligt en enkät som Dagens Nyheter genomfört har 73 procent av de anhöriga och överlevande stött dykningarna. Det var en enkät som DN genomfört. Många av de många som stöder dykningarna har varit tillräckligt, andra har varit tillräckligt.

Enligt en enkät som Dagens Nyheter genomfört har 73 procent av de anhöriga och överlevande stött dykningarna. Det var en enkät som DN genomfört. Många av de många som stöder dykningarna har varit tillräckligt, andra har varit tillräckligt.

Enligt en enkät som Dagens Nyheter genomfört har 73 procent av de anhöriga och överlevande stött dykningarna. Det var en enkät som DN genomfört. Många av de många som stöder dykningarna har varit tillräckligt, andra har varit tillräckligt.

Enligt en enkät som Dagens Nyheter genomfört har 73 procent av de anhöriga och överlevande stött dykningarna. Det var en enkät som DN genomfört. Många av de många som stöder dykningarna har varit tillräckligt, andra har varit tillräckligt.

Enligt en enkät som Dagens Nyheter genomfört har 73 procent av de anhöriga och överlevande stött dykningarna. Det var en enkät som DN genomfört. Många av de många som stöder dykningarna har varit tillräckligt, andra har varit tillräckligt.

Enligt en enkät som Dagens Nyheter genomfört har 73 procent av de anhöriga och överlevande stött dykningarna. Det var en enkät som DN genomfört. Många av de många som stöder dykningarna har varit tillräckligt, andra har varit tillräckligt.

Enligt en enkät som Dagens Nyheter genomfört har 73 procent av de anhöriga och överlevande stött dykningarna. Det var en enkät som DN genomfört. Många av de många som stöder dykningarna har varit tillräckligt, andra har varit tillräckligt.

Situationen var en smula paradoxal. Statsmakterna försökte på alla sätt skydda området kring Estonia så att det skulle råda "gravfrid". Sex östersjöstater, och dessutom Storbritannien, hade genom avtal förbundit sig att straffbelägga brott mot gravfriden – främst av hänsyn till Estoniaoffrens anhöriga. Men en stor del av de anhöriga understödde alltså en expedition som var ett brott mot just dessa, för deras skull stiftade lagar.

Vad var det då för krafter som låg bakom expeditionen, vilka var de ledande personerna? Nyhetsrapporteringen var ganska vag. Det första TT-telegrammet i juni hade uppgett att initiativtagare var amerikanen Gregg Bemis Jr, "aktiv i Society of Naval Architects and Marine Engineers (SNAME), en internationell organisation som gör undersökningar kring sjöfartsolyckor". Under de kommande veckorna omnämndes Bemis som affärsman, miljonär eller miljardär, och till och med som "äventyrare" (Expressen 19/8).

Han hade i ett brev till statsrådet Mona Sahlin (27/6) erbjudit sig att samarbeta med den svenska regeringen för att komplettera tidigare haveriutredningar; detta var utgångspunkten för det nyhetstelegram som TT sände ut 30/6. Sahlin avvisade honom (brev 5/7). Han sökte då andra medintressenter och stannade

för den tyska TV-producenten Jutta Raabe. Expeditionens samlade kostnader beräknades till cirka två miljoner kronor.

Den första dykningsdagen gav TT, ensam bland de aktuella nyhetsredaktionerna, en del ytterligare förklarande bakgrund. I en faktaruta berättade telegrambyrån att Bemis i maj i Stockholm deltagit i ett seminarium om Estoniakatastrofen och att han "från podiet" förklarat sig beredd att genomföra egna dykningar (telegram kl 8.23). Dagens Nyheter ägnade en helsida åt att presentera dykstarten och sin egen opinionsundersökning, men först nästa dag (23/8) hade tidningen ett par notiser om Bemis ("En frifräsig cowboy från Boston") och antydningar om kopplingen till majseminariet ("bland de 125 namnunderskrifterna [till en resolution] finns bland annat den nu aktuelle Gregg Bemis").

PORTRÄTTET

En frifräsig cowboy från Boston

Amerikanen Gregg Bemis, 72 år, har anklagats för att göra affärer av historien.

Den amerikanske miljonären är i dag ensam ägare till världens efter "Titanic" mest kända skeppsvrak - den brittiska lyxångaren "Lusitania", som torpedades av en tysk ubåt utanför Irland i maj 1915.

När han satsar på "Estonia", är det många som undrar vad han nu ska göra affärer med. Den estniska färjan innehåller knappast några masterverk av Rubens, Tizian eller Monet, eller utsökt Knaporslin som många tror finns på "Lusitanias" vrak.

Här är det snarast tv-bilder som kan säljas med förtjänst till Europas tv-bolag.

Affärsmannen Gregg Bemis gör ingenting gratis. Hans investeringar sker knappast för att redde historiskt värdefulla fartyg.

-Jag är inte historiker - jag hatar frågespelet Trivial Pursuit, har han förklarat i en intervju.

Även om hans entreprenörsanda och extrema företagsvänlighet

ger intryck av en frifräsig cowboy från den amerikanska västkusten, är han från Boston. Han har ursprungligen inte någon anknytning till sjön och oceanerna, men nästan alla hans företag har i dag anknytning till offshoreverksamhet - dykning och vrakletning.

Gregg Bemis

1981 flyttade Gregg Bemis och hans hustru till Santa Fe i New Mexico, där han tre gånger försökt bli kongressman för republikanerna, utan att lyckas.

Hans politiska inställning är klassiskt republikansk - "Jag är överens med republikanerna om att skatterna är för höga och att regeringen bör vara mindre", har han förklarat.

Att han nu aktivt går in i "Estonia"-debatten visar att han anser att det finns pengar att tjäna

Anders Hellberg

Förklaringen till den allmänna vagheten är enkel. Inga svenska journalister bevakade Estoniaseminariet 29-30 maj, arrangerat på Enskede konferens av bland andra anhöriga och överlevande med hjälp av statliga pengar, där statsrådet Mona Sahlin var en av inledarna och Gregg Bemis medverkade som talare på temat "omvärldens krav på hur en ny undersökning skall sammansättas" (samtal med en av arrangörerna, Odd Lundkvist från AgnEf, 26/9).

Faktum är att det går att spåra Bemis dykplaner ännu längre tillbaka i tiden, och att uppgifterna den gången fann väg till i varje fall en svensk dagstidning (Svenska Dagbladet 12/2 1999). Där beskrivs SNA-ME, den informella basen för Bemis agerande, som ett "ärevördigt" sällskap, en ideell organisation som bildades 1893 och organiserar över 10 000 skeppskonstruktörer och mariningenjörer i främst USA, Kanada, Storbritannien och Frankrike. Ordföranden i sällskapets juridiska expertpanel, WH Garzke, sägs ha varit teknisk chefsrådgivare vid den stora Titanicexpeditionen 1996, och han uttalar sig tillsammans med Bemis om möjligheten att göra en "neutral" undersökning av Estoniavraket för att finna "fler svar" än de som finns i den internationella haverirapporten och att man vill se detta som "ett erbjudande från vår sida att ställa den yttersta expertisen till förfogande". Bemis uppskattade notan till cirka fem miljoner kronor.

Vagheten, bristen på precision, i uppgifterna kring Bemis och dykningarnas bakgrund tycks alltså bottna i flera olika omständigheter: ojämn bevakning av

Estoniaaffären (bottenläge i maj, nyhetsjakt i augusti), bristfällig arkivresearch (den egendomligt förbisedda SvD-artikeln) och magert utnyttjande av regeringskansliets registratur (Bemis brev).

Bemis partner, TV-producenten Jutta Rabe, framstår den första dykningsdagen med något tydligare konturer. Hennes deltagande som medfinansiär avslöjades av Expressen den 15 augusti. Följande dag intervjuade tidningen henne i produktionsbolaget Top Story's lokaler i Potsdam. "Bemis och Rabes planer på att dyka ner till Estonia har växt fram under våren", skriver den utsände reportern. (Uppenbarligen hade de båda träffats vid majseminariet i Enskede konferens – uppgift från Odd Lundkvist 26/9.) "Vi ska filma minst sexton timmars dykningar. Sedan ska vi sälja materialet till en TV-station i varje land där det finns ett intresse, säger hon."

Tidningen tog också upp ryktena om att Meyer-varvet, som byggt Estonia och framfört skarp kritik mot den internationella haverikommissionens slutrapport, skulle finnas med som en dold bidragsgivare – men Jutta Rabe gav en totalt avfärdande dementi: "Jag hoppades att Meyer-varvet skulle vara med på ett hörn som finansiär. Men de ansvariga där sa nej direkt." Vidare nämndes att Rabe gjort fjorton reportage kring Estonia för tysk och internationell TV.

Tidningen kompletterade bilden de följande dagarna. Den 18:e: "frilansjournalist ... som genom åren lanserat ett antal äventyrliga konspirationsteorier kring Estonias förlisning i framför allt tysk TV". Den 19:e: uppgifter från tysk press om att Rabe även planerar en spelfilm, en politisk thriller om Estoniakatastrofen. Tidningen tillade att hon var "rasande" över att spelfilmsprojektet kopplades samman med de förestående dykningarna. Expressens artiklar och de tyska pressuppgifterna bildade en sorts klangbotten för den fortsatta journalistiken kring Rabe. Ingen redaktion hade dittills använt – och skulle inte under perioden med dykningar komma att använda – sina utsända medarbetare eller fasta korrespondenter för att se igenom Rabes Estoniaproduktioner och göra värderingar som gick utöver klichéerna "kontroversiell" och "konspirationsteorier".

20 EXPRESSEN **ESTONIA-DYKNINGARNA**

"DET FINNS EN ANNAN SANNING." Expressens reporter Engström har berättat Jutta Rabe - tv-producenten som tillsammans med sina samarbetspartners ska dyka till Estonia. "Det ska inte bli lätt", säger Jutta Rabe.

Hon vill hitta orsaken till katastrofen

Expressen träffade tv-producenten bakom dykningarna

POTSDAM. Tv-producenten Jutta Rabe, 45, är övertygad om att regeringen gör besträvan kring Estonia. "Det kan inte ha gått till på det sätt det är sagt. Jutta Rabe ska säga övervakningskameror kring dykningarna till högstjärnarna.

...skulle det vara möjligt? ...När skaparen skapade den här serien till och från så detta var jag inte en övervakningskamera som ska se vad som händer.

Men vi ska återvända till nyhetsarbetet den första dagens allra första timmar. TV4 rapporterade strax efter klockan sex: "Vi kan nu se Gregg Bemis fartyg One Eagle borta vid horisonten – One Eagle som har 32 personer ombord. Vi kan också se att två patrullbåtar följer efter och de är troligen från den svenska kustbevakningen och från den finska sjöbevakningen." (Nyhetsmorgon)

Några minuter senare kunde Sveriges Television ge fler ögonblicksbilder och statsrådet Mona Sahlins reaktion: "Jag tycker att det känns beklämmande att vi inte har kunnat förmå Mr Bemis att avstå och respektera gravfriden. Jag tycker det känns obehagligt att veta att det är filmteam som vill sälja bilder till högstbjudande, osäkerhet om vad som egentligen ligger bakom dykningarna – så det känns lite hjälplöst att inte kunna stoppa det." (Rapport morgon)

Den svenska kustbevakningen bordade Bemis fartyg tidigt på morgonen för att, som statsminister Göran Persson förutskickat, "uttrycka vår uppfattning". I flertalet nyhetsprogram och nyhetsartiklar framstod kustbevakningens besök ombord på One Eagle som en ganska vänlig, formell tillställning. En kustinspektör sade att "[One Eagle] vill ha goda förbindelser med oss, och det finns ingen ovänlighet, inga hard feelings [...] vi har framfört vad som gäller här enligt svensk lagstiftning och vilka befogenheter vi har och hur vi kommer att agera" (TV4 Nyhetsmorgon).

I själva verket hade kustbevakningens budskap en betydligt hårdare kärna. Kustbevakningens personal meddelade

enligt sina instruktioner att varje person ombord på One Eagle riskerade att lagföras om han eller hon någonsin beträdde svensk mark. (Det framgick av ett senare Kalla Fakta-program i TV4, delvis byggt på material från Jutta Rabes filmningar, exakt hur denna varning överbringats till besättningen av en kustbevakningsinspektör: "This is a crime in Sweden. You have to think if you come to Sweden you might risk to get in touch with the police.")

Flertalet redaktioner betonade det uppenbara: att lagen om gravfrid visat sig tandlös i förhållande till ett fartyg med jamaicaflagg och amerikansk-tysk ledning (särskilt som myndigheterna denna gång, till skillnad mot en anhörigs dykförsök 1995, beslutat att avstå från tekniska störningar). Men relativt få noterade att det trots allt *fanns* ett straffrättsligt sidospår. Göteborgs-Posten (23/8) återgav en radiokommunikation med One Eagle där kustbevakningen bad att få se "en besättningslista". TV4 framhöll att "kustbevakningen hotar att gripa Bemis om han går in i svensk, finsk eller estnisk hamn" (Nyheterna 22/8 kl 18.30), medan Expressen samma dag återgav en intressantare version ur en intervju med en kustbevakningschef: "Vi kommer att anteckna det vi ser och överlämna vårt material till en åklagare".

Såvitt jag har kunnat se är det enda gången under inledningsskedet som det antyds att en åklagare ligger i beredskap.

One Eagle sände första arbetsdagen ner ekolod, en robotstyrd undervattenskamera och, mot kvällen, ett par dykare.

ONSDAG 23 AUGUSTI

Det var nästa dag, 23 augusti, som dykningarna skulle börja på allvar. Men de hårdnande vindarna, tolv sekundmeter, satte stopp för alla planerade aktiviteter och i radions och televisionens löpande sändningar fick Estoniaaffären i allmänhet en tillfälligt lägre prioritet: sämre placering, mindre utrymme. Lunchsändningen i SVT24 gav dock plats för ett längre studiosamtal med biskopen Caroline Krook.

SVT24
23 augusti

Programledare:

Välkommen hit, Caroline Krook, biskop i Stockholms stift. Du satt med i [regeringens] Etiska råd som avrådde från bärgning av Estonia. Hur ser du på det beslutet i dag i skuggan av de här dykningarna?

Caroline Krook:

Det rör upp väldigt mycket känslor för väldigt många människor. Den massmediala bevakningen...det går inte att komma till ro i ett sorgearbete, för dem som inte längtar efter att

få göra något annat. Så det är väldigt olyckligt.

Programledare:

Ångrar du beslutet?

Caroline Krook:

Nej, det gör jag inte [...]

Programledare:

Vad betyder de här dykningarna för gravfriden vid Estonia?

Caroline Krook:

Det beror på hur de kommer att utformas. Det är klart att man kan gå ner och inspektera fartyget utan att man bryter gravfriden [...]

Programledare:

Vad krävs då för att gravfriden ska vara kränkt?

Caroline Krook:

Det är att man går in i fartyget eller att kroppar inte får ligga i fred eller att man rör upp det som finns där inne...

Caroline Krook hade uppenbarligen missuppfattat lagen om skydd för gravfrid. Lagen förbjöd uttryckligen all dykning och undervattensverksamhet, inte bara i själva vraket utan inom ett område som utgjorde en sjömil i kvadrat.

Biskopens tolkning fick oemotsagd leva vidare några timmar, innan den försvann för att aldrig mer återkomma. (Aktuellt sända sändning 23/8 innehöll en intervju med en av de överlevande

som hämtade stöd från biskopen: "Till och med kyrkan [har] sagt att man inte kränker gravfriden så länge man gör en utvändig besiktning av båten".)

Journalisterna i de chartrade mediefartygen gjorde under onsdagen flera försök att per telefon pressa fram informationer från One Eagle. Men i praktiken var de chanslösa. Den amerikansk-tyska expeditionen var, som alla visste, till hälften ett medieprojekt, ute för att samla in material till TV-bolaget Top Story. Varför skulle Rabe och Bemis dela med sig av sina bästa informationer till konkurrerande företag? Sveriges Televisions reporter sammanfattade ett samtal som han haft med Bemis under dagen: "De har fått bra bilder, men Gregg Bemis är ju väldigt förtegen. När jag frågade honom i vilken riktning bilderna pekade, om de på något sätt visade att haverikommissionen hade haft fel, sade han att 'även om jag vetat om det, skulle jag inte berättat'." (Rapport kl 19.30)

Rabe och Bemis meddelade att de efter avslutade dykningar skulle ordna en presskonferens i Tyskland.

TORSDAG 24 AUGUSTI

Den tredje dagen började dykningarna i större skala. En vitblå varningsflagga hissades och TT rapporterade i minut-för-minut-stil: "De båda dykare som skulle genomföra den första dykningen vid Estonia på fem år kom klockan 9.45 ut på One Eagles däck. Efter några samtal med dykledaren och även Gregg Bemis hoppade de så i vattnet, från en svart

och orange gummibåt, klockan 9.52 respektive 9.57, svensk tid." (TT telegram kl 11.59)

Enligt Sveriges Radios lunchekokretsade nu fem pressbåtar kring One Eagle. Vad media kunde rapportera inskränkte sig till det yttre händelseförloppet: en dykare halkade och tappade sitt cyklopöga, en annan letade efter ett ekolod, en av One Eagles båtar körde över en markeringsboj – och slutligen blev då ett antal dykningar genomförda, av dykare med kameror.

Men substansen, filmernas innehåll, expeditionens resultat? Journalisterna tvingades redovisa ihärdiga, magra intervju försök, så t.ex. Aktuellt i sin sena sändning.

Reporter:

Vet ni vad ni letar efter?

Gregg Bemis:

Detsamma som vi har talat om de senaste fyra veckorna.

Reporter:

Hur länge ska dykningarna pågå?

Gregg Bemis:

Tills vi är klara.

Reporter:

Hur många dagar tar det?

Gregg Bemis:

Jag vet inte. En, två, tre, fyra.

Alla reportrar visste att Bemis och Rabe letade efter ett stort hål i skrovet – det

var vad Bemis "talat om de senaste fyra veckorna". Men de verkade inte känna till så mycket mer, ingenting om Bemis 22-punktsprogram, som faktiskt förelåg i en helt offentlig handling. (Bemis hade bifogat de 22 punkterna som en bilaga i sitt brev till den svenska regeringen – se sid 8.) Göteborgs-Postens reporter är på den här punkten ett välinformerat undantag. Han skrev: "När Gregg Bemis i ett brev [...] presenterade sina planer hade han en lång lista på vad han ville undersöka. Där ingick bland annat fartygets olika däck, portar och lås, räddningsbåtar och det omdiskuterade hålet i skrovet. Detta eventuella hål sägs finnas på styrbordssidan och påstås ha uppkommit efter en explosion." (23/8)

Göteborgs-Postens sexspaltiga artikel förefaller ha gått konkurrerande redaktioner spårlöst förbi.

Bemis har börjat dykarbetet

Kustbevakningen kunde inte förmå amerikanen att avbryta expeditionen

En amerikansk expedition har påbörjat dykarbetet på styrbordssidan av den svenska krigsskeppet Estonia. Kustbevakningen kunde inte förmå amerikanerna att avbryta expeditionen. Expeditionen leds av amerikanen Gregg Bemis. Han har en lång lista på vad han vill undersöka. Där ingick bland annat fartygets olika däck, portar och lås, räddningsbåtar och det omdiskuterade hålet i skrovet. Detta eventuella hål sägs finnas på styrbordssidan och påstås ha uppkommit efter en explosion.

Göteborgs-Posten 23 augusti

FREDAG 25 AUGUSTI LÖRDAG 26 AUGUSTI

Det fanns redan från början en kritisk nyans i mediebilderna av Bemis-Rabes expedition (uttrycken "äventyrare" och "konspirationsteoretiker" har citerats ovan, men det fanns även annat). Efter de första två, tre dagarna blev den kritiska tonen mer påtaglig – möjligen under påverkan av nyhetsjaktens frustrationer och det genomgående kärva bemötandet från One Eagle. Expeditionen hade inledningsvis beskrivits som ett lågbudgetprojekt; dykarna saknade dykar-klocka och tvingades göra nerstigningar i mycket korta pass. De experter som kommit till tals hade dock i allmänhet haft positiva ord att säga om expeditionens tekniska kompetens. Nu framträdde andra experter, med andra värderingar. TV3: "Professionella dykare som TV3 Direkt pratat med tycker hela operationen verkar amatörmässig. När dagens första dykare bokstavligen snubbade ner i vattnet, backade nummer två ur. Och att döma av aktiviteten ombord verkar det hela handla mer om att göra filminspelning och TV än att egentligen ta reda på vad som hände med Estonia." (TV3 Direkt 25/8 kl 18.50)

Kustbevakningsinspektören Mats Ackell, som tidigare använt omdömen som "professionell utrustning" och "erfarna dykare" uttalade sig nu i betydligt kyligare vändningar: "[Bemis] är en försäljare av TV-bilder. Deras PR har lyckats till hundra procent." (Dagens Nyheter 25/8)

En kåserande veckosammanfattning i Göteborgs-Posten (25/8) talade om "gamar som vill tjäna pengar på andras lidande" och Aftonbladets huvudledare (25/8) slog an ett tema som tidningen skulle återkomma till i ytterligare ett par ledare och fristående krönikor: "Osmakligt geschäft med Estonia".

Under fredagen sände TT ut ett, låt oss kalla det yrvaket, telegram om Bemis dykarplaner (kl 10.49). Nyhetsbyrån hade upptäckt att amerikanens junibrev till Mona Sahlin innehöll bilaga med dykprogrammets 22 punkter. TT presenterade alltså som nyhet ett brev som inte bara varit bekant inom nyhetsbyrån sedan veckor, utan som man även delvis berättat om i ett tidigare telegram (30/6 – se ovan).

Denna senkomna, återupptäckta dykinformation förmedlades nu vidare, bland annat i Sveriges Radio: "Större dykplaner än man hittills trott vid Estonia." (Dagens Eko kl 17.45)

LÖRDAG 26 AUGUSTI -
TISDAG 29 AUGUSTI

Dykningarna kom att pågå under åtta dagar. I sitt 22-punktsprogram hade Bemis angett "fyra dagars dykningar, med två kombinerade dykar- och fototeam och understöd av [undervattenskame-

ran] ROV". Det hårda vädret, bortåt tolv sekundmeter, orsakade alltså avsevärda förseningar, trots att Bemis-Rabe avstod från delar av programmet. TT samtalade med Bemis under lördagen, och fick då upplysningen att expeditionen inte skulle gå in i själva vraket (telegram Dagens Eko 26/8 kl 17.45). Det innebar att 9 av de 22 punkterna var strukna.

Under helgen var journalisternas bevakning av One Eagle påtagligt reducerad. Söndagen den 27:e var det endast TT som från sitt chartrade fartyg rapporterade om de fortsatta dykningarna. Expressens redaktion tillhörde dem som skiftade fokus. Tidningen skrev på nyhetsplats att "dykningarna verkar bli ett allt större fiasko" och belyste med lika dramatiska formuleringar det rättsliga sidospåret: "I Stockholm väntar – med beredskap dygnet runt – åklagarna Kerstin Skarp och Ronnie Jacobsson på att fatta beslut om att [Bemis] ska gripas. 'Kommer han in i inre svenskt vatten tar vi honom', säger Ronnie Jacobsson till Expressen." (27/8)

"Kommer Bemis in på svenskt vatten tar vi honom"

1,8 miljoner - för ingenting

Aklagare väntar på Estoniadykaren

Upplysningar om bemis
Dokumentationen om bemis är en del av den svenska rikspolisstyrelsens utredning om bemis. Utredningen är en del av den svenska rikspolisstyrelsens utredning om bemis. Utredningen är en del av den svenska rikspolisstyrelsens utredning om bemis.

Utredningen om bemis
Utredningen om bemis är en del av den svenska rikspolisstyrelsens utredning om bemis. Utredningen är en del av den svenska rikspolisstyrelsens utredning om bemis.

Expressen 27 augusti

Bemis förklarade dock offentligt att han inte hade några planer att gå in på svenskt vatten – och han gjorde det inte heller.

Under måndagen meddelade amerikanen att dykarna skulle försöka ”ta upp en liten bit metall” från Estonias skrov för att undersöka eventuella tecken på explosion (TT telegram kl 10.46).

Tisdagen den 29:e avslutades expeditionen. Det var bara kustbevakningens fartyg som låg kvar för att följa händelseutvecklingen – och det var uppenbarligen från kustbevakarna som TT fick material till sitt sena nyhetstelegram.

ONE EAGLE HAR LÄMNAT ESTONIA

STOCKHOLM (TT)

Klockan 18.37 på tisdagskvällen avslutade amerikanen Gregg Bemis expeditionen till Estonia. Under den sista dagen på haveriplatsen hann Bemis genomföra två dykningar innan expeditionens fartyg One Eagle till slut lämnade Estonia.

Med en sista tur med en fjärrstyrd undervattenskamera avslutade amerikanen Gregg Bemis expeditionen till Estonia. Klockan 18.25 på tisdagen halades kameran upp och tolv minuter senare efter en kort ceremoni på däck började One Eagle sin färd hem igen. Från Kustbevakningens fartyg 005 Härnösand kunde man se hur besättningen och expeditonsmedlemmarna deltog i den korta ceremonin för att hedra de som omkom i Estoniaolyckan.

Ur TT telegram 29 augusti kl 20.57

Nyheter från Hamburg

Fredagen den 1 september klockan 18: presskonferens på hotell Madison i Hamburg.

Redan på eftermiddagen återgav nyhetsmedia uppgifter om expeditionens resultat. Gregg Bemis hade berättat för ett finskt TV-bolag att han trodde sig ha hittat tecken på att det finns ett hål under Estonias vattenlinje (TT telegram kl 16.53).

Representanter för de anhöriga fick speciell information strax före presskonferensen. Sveriges Radios reporter träffade en av dem, Bertil Calamnius – som förlorat sin dotter i förlisningen – och berättade i direktsändning: "Han kom ut mycket rörd för en minut sedan, höll sig om hjärtat och kunde knappt tala. Han sade att 'svenska staten har bedragit oss'. Filmarna har sett sex-åtta omkomna, alltså kroppar utanför fartyget. Och tidigare har man sagt att det inte finns några kroppar utanför fartyget." (Dagens Eko kl 17.45)

TV4 hade under veckan köpt de svenska rättigheterna till Bemis-Rabes videofilmer – och visade nu i sitt nyhetsprogram bilder, inte av kroppar men från undersökningen av skrovet. (Nyheterna kl 18.30)

SVT återgav – liksom för övrigt TV4 – med stor skepsis Bemis uppgifter om ett eventuellt hål i skrovets styrbordssida. (Rapport kl 19.30)

Men den frågan framstod plötsligt som sekundär.

Det allt överskuggande blev *kroppar utanför fartyget*. Alla verkade oförberedda, överraskade.

Bemis och Rabe sade att de upptäckt kropparna av en ren slump när de egentligen letade efter förlorad utrustning.

De bevakande journalisterna hade varken talat eller skrivit om eventuella kroppar på havsbotten.

De anhöriga – och inte bara Bertil Calamnius – föreföll direkt chockade. I Aktuellts 21-sändning medverkade Lennart Berglund, ordförande i "Stiftelsen Estoniaffren och anhöriga" direkt från en studio i Falun:

Programledare:

Hur reagerar du på beskedet att det finns döda kroppar utanför Estonias vrak?

Lennart Berglund:

Det är en bekräftelse som vi får på att man inte har pratat sanning tidigare. Vi har blivit lovade, eller rättare sagt vi har fått garantier på, att det inte fanns någonting utanför vraket, allt såg städat och fint ut.

Programledare:
Vem skulle ha ljugit menar du?

Lennart Berglund:
Det måste vara den som är ansvarig för utredningen i december 1994. Det är Sjöfartsverket.

I samma sändning, strax före klockan halv tio, gjorde statsrådet Mona Sahlin en första kommentar: "Hittills har vi frågat mycket noga om det fanns kroppar i anslutning till fartyget och ingen har sagt det. Så det här är nya uppgifter. Och de kräver verkligen att vi funderar mycket noga på om vi kan, och så fall ska, bärga dem."

Detta var inledningen till två veckor av egenartad växelverkan mellan media och makthavare – byggd på missförstånd och ytliga informationer.

En kropp, efter genomsökning av vrakbotten av Estonia. Bilderna var utvalda av Görg Boman till boken "Estonia".

Dykarna såg kroppar på botten

Görg Boman dykar ned till vrakbotten av Estonia och berättar om vad han såg. Han berättar om kroppar och andra fynd som hittades på botten av vraket. Han nämner att de kropparna var i olika ställningar och att de var svårare att identifiera. Han avslutar med att säga att det är viktigt att ha koll på fakta och inte låta sig föras av ryktesspridning.

Mona Sahlin är skeptisk

Mona Sahlin uttrycker sin skepsis över de nya uppgifterna om kroppar på vrakbotten. Hon säger att hon inte tror på ryktesspridning utan vill ha fakta. Hon nämner att hon har varit i kontakt med de som har gjort utredningen och att hon inte ser några tecken på att de har varit ljuga.

Göteborgs-Posten 2 september

Statsrådet Sahlin var alltså, tre timmar efter presskonferensen i Hamburg, beredd att diskutera ett övergivande av re-

geringens tidigare linje. (Regeringsbeslutet i december 1994, konfirmerat i februari 1999: ingen bärgning av vare sig fartyg eller kroppar.)

Det är oklart vad Mona Sahlin hade för informationsunderlag när hon gjorde sitt första uttalande. Hon hade fått uppgifter från TV och enligt en intervju "ringt runt till alla inblandade myndigheter och förvissat [sig] om att det tidigare inte funnits några uppgifter som visar på omkomna utanför fartyget" (Expressen 2/9). Av en annan tidning framgick det att hon talat med Haverikommissionen, Sjöfartsverket och Röda Korsets generalsekreterare, som tidigare lett en stor utredning kring Estonia. Hon hade, skrev tidningen, "haft långa samtal [med dessa] i går kväll" (Aftonbladet 2/9). Exakt när samtalen och rundringningen ägt rum sades inte i artiklarna.

Bärgning är inte uteslutet

Mona Sahlin: Det vore fel att säga blankt nej

Mona Sahlin säger att det vore fel att säga blankt nej till bärgning av kroppar på vrakbotten. Hon säger att hon inte vill utesluta möjligheten att det finns kroppar kvar på vraket. Hon nämner att hon har varit i kontakt med de som har gjort utredningen och att hon inte ser några tecken på att de har varit ljuga. Hon avslutar med att säga att det är viktigt att ha koll på fakta och inte låta sig föras av ryktesspridning.

Aftonbladet 2 september

Vid en något närmare granskning framgår det att den svenska regeringen hade en egen representant på plats i Hamburg. Mona Sahlin nämnde i förbigående i Expressenintervjun att representanter från UD redan bett att få ta del av det kontroversiella filmmaterialet och sade att dessa var "på plats i Kiel". ("Kiel" är uppenbarligen en felsägning eller fel-skrivning för "Hamburg".)

UD:s representant på plats i Hamburg var konsul Åke Lövquist. Enligt uppgift från UD var han utsänd för att bevaka presskonferensen (samtal med departmentsrådet Bertil Roth 21/9).

Man ställer sig frågan: Är det verkligen möjligt att Sahlin uttalade sig på basis av medieuppgifter utan att efterhöra eller invänta upplysningar från regeringens egen representant på plats?

Det ingår inte i mitt uppdrag att exakt kartlägga Mona Sahlins informationsläge vid olika tidpunkter. Tills vidare utgår jag från att hon talade sanning när hon sade att hon baserade sina första uttalanden på "muntliga uppgifter via en TV-kamera" (TT telegram 1/9 kl 21.38) och senare att hon ångrade detta (Dagens Nyheter 16/9).

Det talas om "politikens medialisering". Att politikerna är medias fångar, i en ständig jourverksamhet, alltid beredda att säga något intressant eller sympatiskapande när tillfälle erbjuds i nyhetsprogram eller talk-shows. Att de ibland är journalisternas domptörer genom sofistikerade utspel och PR-grepp. Att medias verklighet tenderar att bli själva *verkligheten*.

Mona Sahlins agerande den 1 sep-

tember gav dem som talar om politikens medialisering ännu ett exempel.

Mona Sahlin tycks, i likhet med flera andra aktörer, ha varit offer för språkliga missförstånd. Från Hamburg kom uppgifter om kroppar *utanför* fartyget (ingen uppgift om avstånd). Sahlin översatte genast till: *I anslutning* till fartyget. Detta hade "ingen sagt", detta hade hon "frågat mycket noga om".

Följande dag kom en precisering. Kropparna låg "100-200 meter nordost om Estonias vrak" (uppgifter från Jutta Rabe, Aftonbladet 2/9, Gregg Bemis, TT telegram 2/9 kl 17.05).

Mona Sahlin framträdde inte personligen under helgen utan skickade endast ut ett pressmeddelande: "Med hänsyn till de nya uppgifter som Gregg Bemis för fram finns det all anledning för regeringen och oppositionen att gemensamt värdera den uppkomna situationen". (TT telegram 2/9 kl 21.17)

Under måndagen diskuterade regeringskansliets jurister formerna för att ta del av filmmaterialet. De påpekade att även om dykningarna var en kriminell handling enligt svensk lag så var det "inget brott i sig att titta på filmerna" (Dagens Nyheter 5/9).

Tisdagen den 5 september hölls så den aviserade överläggningen med oppositionen och Mona Sahlin medverkade i stora intervjuer där hon naturligtvis fick frågor om sina första uttalanden. Några repliker från TV4:

Programledare:

Står du fast vid att uppgiften om att det skulle finnas omkomna även utanför Estonia är nya för dig och regeringen?

Mona Sahlin:

Det är viktigt att komma ihåg, att när uppgifterna kom i fredags efter presskonferensen i Tyskland, lät det som om kroppar fanns direkt utanför fartyget. Det har vi inte haft någon uppgift om. Och det var jag bestört över, om det var så. Nu är det tydligen flera hundra meter utanför fartyget. Och det har alla kunnat förstå – vid Estonia drunknade många människor, föll av livflottarna, livflottar som välte. Att det finns omkomna i området runt Estonia har man kunnat förutse.

Programledare:

På vilket sätt skulle det kunna ändra regeringens inställning i frågan? Varför är du bestört över det, att de inte finns omedelbart i anslutning till Estonia utan kanske hundra meter därifrån?

Mona Sahlin:

Det jag var bestört över var om de dykare som var nere och filmade för sex år sedan hade sett kroppar direkt utanför skeppet utan att rapportera det. Det nya som gör att vi har den här diskussionen nu är att det nu finns påståenden om att man har sett kroppar på ett visst ställe och det har rört upp många oroliga känslor som

de anhöriga har rätt att få svar på.
(Nyheterna 5/9 kl 22)

Mona Sahlin hade alltså vetat hela tiden att det fanns "kroppar i området", men att det nya var att hon nu trott att dessa skulle finnas "direkt utanför" och att dykarna misskött sin rapportering.

Det var oklart varför regeringen, efter samrådet med oppositionen tidigare under dagen, bestämt sig för att skicka en grupp experter till Tyskland för att granska filmmaterialet. Frågan om hål i skrovet var inte längre särskilt intressant – om den någonsin varit det för den svenska regeringen och de svenska myndigheterna – och att det fanns kroppar utanför fartyget hade ju "alla kunnat förstå", och det ändrade ingenting i underlaget för regeringens ställningstagande. Huvudskälet verkade vara relationen till de anhöriga som hade "oroliga känslor", och som hade "rätt att få svar" på dem – och politikerna iklädde sig med självklarhet rollen att förmedla dessa svar.

De anhörigas representanter – Calamnius i Hamburg, Berglund i en Aktuellstudio i Falun – föreföll vara inte bara chockade utan också egendomligt illa informerade. Sjöfartsverkets utredningar i oktober och december 1994, som Berglund hänvisade till, hade tydligt skrivit om kroppar utanför fartyget. Kanske hade Berglund och Calamnius aldrig läst själva texterna, utan förlitat sig på ofullständiga, muntliga referat (de använde ord som "man har sagt" och "man har inte pratat sanning tidigare"). Eller också hade de läst – och förträngt.

Det är självfallet behagligare att leva med föreställningar om de döda inneslutna i ett förseglat vrak, än att se dem utslängda överallt på havsbotten, som födoämne för fiskar och småkryp.

Journalisterna plockade under söndagen och måndagen fram ett antal grunddokument.

TV4 meddelade: "Tittar man i de tidigare utredningarna ser man att det aldrig varit någon självklar utgångspunkt att alla de saknade skulle hittas inuti färjan. Redan två veckor efter katastrofen skrev Sjöfartsverket..." (Nyheterna 4/9 kl 18.30)

Expressen publicerade stort uppslaget, på förstasidan och inne i tidningen, faksimil-citat ur såväl Haverikommissionens slutrapport som Sjöfartsverkets rapporter från oktober och december 1994: "De omkomna som ligger på havsbotten kan ligga utspridda på ett stort område." (5/9)

De visste om kropparna

Expressen 5 september

Jutta Rabe och Gregg Bemis trodde uppenbarligen att uppgiften om kroppar utanför fartyget var en "nyhet". Journalisterna som efter presskonferensen rapporterade, förmedlade och genom-

förde studiointervjuer övertog Rabes och Bemis värdering. Om de var förberedda på något, så var det "hål" och "explosioner". Uppgifterna om döda på havsbotten kom som en rekyl eller bumerang, lika oväntad för dem som för oss som fanns i publiken. Många av journalisterna hade såvitt jag kan förstå aldrig tidigare arbetat med Estoniaproblematiken, uppenbarligen inte läst grunddokumenten och knappast funderat över vad dykexpeditionen kunde tänkas finna på havsbotten runt Estonia. Rapporteringen blev därefter – och det är väl snarare ett "strukturellt" problem än ett "individuellt". Jag ska återkomma till det.

TV4 visade i sina nyhetssändningar tisdagen 5 september ytterligare filmbilder från sitt inköpta material. (Dock inga sekvenser med döda kroppar – dessa förvarades enligt Jutta Rabe inlåsta hos Notarius Publicus och skulle endast visas för den svenska regeringens utsända och för de anhöriga (Sveriges Radio lunchkot 2/9)

Även estnisk TV visade, i nyhetsprogram och specialprogram, material som de köpt från Jutta Rabe. (Den estniska televisionen tycks dock ha betalat ett betydligt lägre pris än den svenska – enligt uppgift 20 000 kr). En medlem av den internationella haverikommissionen, Kari Lehtola, var inbjuden till Tallinn för att granska och kommentera uppgifterna om ett hål i skrovet: "Jag ser inte där något hål, det är någon skugga eller motsvarande i sandbanken." (Dagens Eko 5/9 kl 17.45)

Mona Sahlin verkade ivrig att sända

iväg den svenska expertgruppen: "Vi måste få en chans att värdera materialet" (Arbetet, TT, 6/9). Hon lovade också att "de anhöriga ska få vara med. Antagligen kommer de att bjudas in till samtal i nästa vecka." (Göteborgs-Posten 6/9)

Filmerna från Estonia ska granskas

Den svenska regeringen vill ha en utvärdering av Estonia-tragedin. En svensk expertgrupp ska granska filmerna från Estonia. De ska också granskas för att se om de innehåller några viktiga uppgifter som inte har kommit fram.

En svensk expertgrupp ska granska filmerna från Estonia. De ska också granskas för att se om de innehåller några viktiga uppgifter som inte har kommit fram.

En svensk expertgrupp ska granska filmerna från Estonia. De ska också granskas för att se om de innehåller några viktiga uppgifter som inte har kommit fram.

En svensk expertgrupp ska granska filmerna från Estonia. De ska också granskas för att se om de innehåller några viktiga uppgifter som inte har kommit fram.

En svensk expertgrupp ska granska filmerna från Estonia. De ska också granskas för att se om de innehåller några viktiga uppgifter som inte har kommit fram.

En svensk expertgrupp ska granska filmerna från Estonia. De ska också granskas för att se om de innehåller några viktiga uppgifter som inte har kommit fram.

Göteborgs-Posten 6 september

Från Tyskland rapporterades att Jutta Rabe blivit uppringd av svenske konsulin i Hamburg "som berättade om [expert]gruppen och önskemålen att se filmerna". Men, sade Rabe, "jag bad honom återkomma med ett brev eller ett fax på ett normalt civiliserat sätt". Hon berättade att hon hade ett villkor för att ordna en visning av det fem timmar långa materialet: "Jag skulle vilja ha en skriftlig försäkran om att den svenska polisen inte jagar oss." (TT telegram 6/9 kl 17.29)

Tidningarnas ledarkommentarer var i allmänhet försiktigt avvaktande, med ett par, tre tydliga undantag: Aftonbladet (ob s) fortsatte sin tidigare, mycket hårda kritik mot Bemis expedition: "[Det] är olustigt att ett amerikansktyskt geschäft ska styra Sveriges, Finlands och Estlands regeringar ... Att bärga kropparna löser inte problemet. Tvärtom skulle tragedin spelas upp på nytt för de anhöriga som försöker gå vidare i livet." (7/9)

Nya Dagen (opol) visade däremot i ett par ledare sympatier för att kropparna

skulle bärgas och en ny haverikommission tillsättas: "Det finns tyvärr alltför mycket som talar för att sanningen inte kommit fram." (7/9)

LEDARE

De anhörigas kamp är det hoppfulla i Estonia-tragedin

Sex år efter Estonia

Sedan sex år har gått sedan det utsläppta materialet. Det är fortfarande svårt att säga om det är ett hoppfullt eller ett besvikande resultat. Men det är klart att det har varit en kamp för att få fram sanningen. Det är också klart att det har varit en kamp för att få fram sanningen. Det är också klart att det har varit en kamp för att få fram sanningen.

OBERMAGLIGT Grupp bemis och hans expeditioner öppnade sanningen om Estonia-tragedin. De har varit en kamp för att få fram sanningen. Det är också klart att det har varit en kamp för att få fram sanningen.

upp Estonia. Ändå framställde de inte ett sådant förslag som de hade för. Istället var kampen att få fram sanningen. Det är också klart att det har varit en kamp för att få fram sanningen. Det är också klart att det har varit en kamp för att få fram sanningen.

Den svenska polisen ska granska filmerna från Estonia. De ska också granskas för att se om de innehåller några viktiga uppgifter som inte har kommit fram. Det är också klart att det har varit en kamp för att få fram sanningen. Det är också klart att det har varit en kamp för att få fram sanningen.

Nya Dagen 5 september

Dagarna gick: ingen svensk expertgrupp kom iväg till Tyskland. Under söndagen 10 september kom uppgifter som tydde på att mycket ännu var oklart, namnen till exempel. Den frågan skulle enligt Mona Sahlins pressekreterare avgöras "i början av veckan" men de utsedda experterna, tekniker och rättsmedicinare, skulle inte kunna åka förrän "tidigast i slutet av veckan" (Göteborgs-Posten).

Nästa dag presenterades ett nytt tidschema. Pressekreteraren berättade att Mona Sahlin bjudit in de svenska anhörigföreningarna till ett möte fredagen den 15 september: "[Hon] vill träffa de anhöriga och prata om det som hänt.

Det här är en så pass smärtsam process att det är viktigt att hela tiden ha med sig de anhöriga [...] Först sedan Mona Sahlin träffat de anhöriga ska regeringen under nästa vecka utse de två expertgrupper som ska granska..." (TT telegram 11/9 kl 22.13).

TV4 hade annonserat att Jutta Rabes filmer skulle sändas och granskas i det timslånga magasinet Kalla Fakta, torsdagen den 14 september.

TV-sändning och anhörigträff med bara några timmar emellan: det var, som händelserna utvecklades, alldeles logiskt.

Jutta Rabe blev nu föremål för en något mer positiv publicitet än tidigare. Svenska Dagbladets Bonnkorrespondent porträtterade henne som "en ansedd TV-journalist i Tyskland" (14/9). Dagens Nyheters korrespondent berättade att Rabe producerat Jörn Donners stora intervju med Ingmar Bergman för ett par år sedan. Hon var, enligt tidningens rubrik, "en filmare som går på djupet" (9/9). Aftonbladet rapporterade att hon sålt dykexpeditionens filmer till bolag i fem länder för nästan en miljon kronor. Men, tillade Rabe i artikeln, "intäkterna täcker ännu inte de kostnader vi hade för expeditionen" (14/9).

KONTROVERSIELL. Jutta Rabes filmer från dykexpeditionen runt Estonia väckte på tv i kväll. Filmerna har sålt till minst fem länder, bland andra Tyskland och Danmark - och gjort journalisten världskänd. (Foto: Aftonbladet)

Estonia-filmerna sålda för 1 miljon

Ett urval av Jutta Rabes produktioner:
 - En serie dokumentärer om den ryska revolutionen.
 - Dokumentärer om rumänska barnhemmen.
 - Dokumentärer om sovjetiska arbetare.
 - Dokumentärer om ryska barn.
 - Dokumentärer om flyktingarna i Östeuropa.
 - Dokumentärer om kriget i Fria Franska.
 - Dokumentärer om Berlins brott.
 - Dokumentärer om kriget i Polen.
 - Dokumentärer om Ingmar Bergman.
 - Dokumentärer om Kåre Holmberg.

Malmö: Filmerna från Estonia har gjort den tyska filmproducenten Jutta Rabe världskänd. De har sålt för nästan en miljon kronor.
 - Men intäkterna täcker ännu inte de kostnader vi hade för expeditionen, hävdar hon.
 I kväll visade den tyska TV4, först på svenska och sedan på tyska, ett nytt program som är ett urval av hennes filmer.
 Expeditionen till Estonia var dokumentären av den ryska revolutionen. Den sänds också på svenska och tyska.
 - Vi kunde såla till minst fem länder för nästan en miljon kronor, berättar hon.

Jutta Rabe blev världsberömd på katastrofen
 Filmerna från dykexpeditionen runt Estonia väckte på tv i kväll. Filmerna har sålt till minst fem länder, bland andra Tyskland och Danmark - och gjort journalisten världskänd.
 Filmerna från dykexpeditionen runt Estonia väckte på tv i kväll. Filmerna har sålt till minst fem länder, bland andra Tyskland och Danmark - och gjort journalisten världskänd.

Skulle Jutta Rabe bli den 45-åriga tyska journalisten som blev världsberömd på katastrofen?
 - Det var jag som, med ett litet stöd av de anhöriga till Estonia, sålde filmerna till fem länder för nästan en miljon kronor.
 - Jag och Gregg Deane har varit ute på gatorna och på presskonferenser, säger hon.
 Per-Ola Olsson

Kalla rapporter
 Men de kalla rapporterna från Estonia är inte så enkla som de ser ut. Det är en historia som har varit svår att förstå och som har varit svår att berätta. Det är en historia som har varit svår att berätta och som har varit svår att berätta.

Aftonbladet 14 september

TV-sändning och regeringsbeslut

I TV4-studion satt två experter för att granska filmbilderna från Estonias skrov: dykaren Jan Jacobsson och professorn i skeppsteknik, Olle Rutgersson. Ingen av dem kunde upptäcka något "hål"; ett mörkt parti med skuggor var i stället "en spricka mellan sedimentet och fartyget" (Kalla Fakta 14/9).

Ungefär samma besked, alltså, som medlemmen av haverikommissionen, Kari Lehtola, levererat från Tallinn några dagar tidigare.

På ett par punkter kunde Kalla Fakta presentera nya omständigheter. En av de kvadratmeterstora luckor som Sjöfartsverkets dykare skurit upp i skrovet vid undersökningarna i december 1994 stod öppen. Förseglingen, som dykarna gjort med hjälp av plåt eller galler, var uppbruten – av havets kraft eller möjligen privata dykexpeditioner som aldrig registrerats och upptäckts av den finska kustbevakningens radarsvep.

I filmmaterialet ingick också bilder som visade att Meyer-varvets tekniske expert befunnit sig ombord på One Eagle. Jutta Rabe, som tidigare förnekat allt samarbete med varvet, förklarade att denne hjälpt expeditionen med en reservkamera: "Han kom och hade med sig ROV-kameran. Då kunde man inte bara säga tack och be honom lämna båten."

TV4 hade inte haft några tankar på att sända filmbilder som föreställde kroppar eller kvarlevor – men hade bett att få denna typ av material till påseende: "För att kunna bedöma om bilderna med kroppar verkligen finns." (En av TV4:s chefer i Aftonbladet 13/9)

Göran Ekberg, ansvarig utgivare för Kalla Fakta

Han får se dödssoffren vid Estonia

FJÄRRSTYRD KAMERA får hälsa den sista dykande undersökningen när vid posten där Estonia åkte. Där ligger den omströdda filmen med dödssoffor vid det första fartyget. Foto: Sören SÖDERSTRÖM/NOORDSTRAAL

Men anhöriggrupperna får inte granska Rabes filmer

MÅNAD. Den tyska filmproducenten Jutta Rabe lovade att låga andra än myndigheterna ska få se bilderna på Estoniawreckets tvärsnitt.

I går blev det klart att TV 4:s samhällsprogram Kalla Fakta får se bilder av de omströdda filmerna.

För att kunna bedöma om bilderna med kroppar verkligen finns, bett TV 4 om bilder av de omströdda filmerna.

TV 4 har lågt intresse av att se bilder av de omströdda filmerna. Men det är inte en fråga som rör de anhöriga.

Den tyska filmproducenten Jutta Rabe lovade att låga andra än myndigheterna ska få se bilderna på Estoniawreckets tvärsnitt.

I går blev det klart att TV 4:s samhällsprogram Kalla Fakta får se bilder av de omströdda filmerna.

Men för att kunna göra en seriös undersökning måste man ha tillgång till alla bilder som finns på plats. Det är inte en fråga som rör de anhöriga.

Men för att kunna göra en seriös undersökning måste man ha tillgång till alla bilder som finns på plats. Det är inte en fråga som rör de anhöriga.

Men för att kunna göra en seriös undersökning måste man ha tillgång till alla bilder som finns på plats. Det är inte en fråga som rör de anhöriga.

Men för att kunna göra en seriös undersökning måste man ha tillgång till alla bilder som finns på plats. Det är inte en fråga som rör de anhöriga.

Men för att kunna göra en seriös undersökning måste man ha tillgång till alla bilder som finns på plats. Det är inte en fråga som rör de anhöriga.

Men för att kunna göra en seriös undersökning måste man ha tillgång till alla bilder som finns på plats. Det är inte en fråga som rör de anhöriga.

Men för att kunna göra en seriös undersökning måste man ha tillgång till alla bilder som finns på plats. Det är inte en fråga som rör de anhöriga.

Men för att kunna göra en seriös undersökning måste man ha tillgång till alla bilder som finns på plats. Det är inte en fråga som rör de anhöriga.

Men för att kunna göra en seriös undersökning måste man ha tillgång till alla bilder som finns på plats. Det är inte en fråga som rör de anhöriga.

Men för att kunna göra en seriös undersökning måste man ha tillgång till alla bilder som finns på plats. Det är inte en fråga som rör de anhöriga.

Aftonbladet 13 september

I programmet redovisades en förvirrande dialog mellan Jutta Rabe och TV4. Från Tyskland hade levererats sex videoband där det skulle finnas "bilder på kvarlevor". TV4 undersökte, med ne-

gativt resultat. Jutta Rabe förklarade i ett telefonsamtal som spelades upp i programmet: "Det finns ytterligare videoband i USA, hos Bemis". På dem skulle det synas "kvarlevorna av, exakt, en kropp". Rabe överförde, samma eftermiddag som programmet sändes, en stillbild som belägg. Kalla Faktas reporter konstaterade dock kärvt: "Det går inte säkert att säga vad den visar."

Under de följande dagarna visade Jutta Rabe videoband för utsända reporter från Sveriges Radio och Aftonbladet som var för sig intygade att de kunde se "en manskropp" (Dagens Eko 15/9 kl 17.45, Aftonbladet 16/9).

Men det alldeles dominerande i media föreföll vara en stämning av trötthet och desillusion. Inte heller nu kom några oomtvistliga, auktoritativa besked om videofilmerna. TV4:s kolleger och konkurrenter fick i stort sett hålla till godo med de värderingar och bedömningar som gjorts av Kalla Fakta. Dagens Nyheter hade på nyhetsplats en rubrik som klingade som ett försök till slutackord.

Inga kroppar på filmerna

Inga kroppar utanför landet. Västing av Gregg Bemis bildmaterial från "Estosia" visar många frågetecken kring drakspektionen. Experter är övertygade om ett löderna på "skälet" är rena vattenskulpturer.

Den senaste veckan har Jutta Rabe varit i kontakt med flera personer som kan ha varit involverade i utredningen. Enligt Kalla Fakta har hon varit i kontakt med "skälet" och andra personer som kan ha varit involverade i utredningen. Enligt Kalla Fakta har hon varit i kontakt med "skälet" och andra personer som kan ha varit involverade i utredningen.

Enligt Kalla Fakta har hon varit i kontakt med "skälet" och andra personer som kan ha varit involverade i utredningen. Enligt Kalla Fakta har hon varit i kontakt med "skälet" och andra personer som kan ha varit involverade i utredningen.

Enligt Kalla Fakta har hon varit i kontakt med "skälet" och andra personer som kan ha varit involverade i utredningen. Enligt Kalla Fakta har hon varit i kontakt med "skälet" och andra personer som kan ha varit involverade i utredningen.

Enligt Kalla Fakta har hon varit i kontakt med "skälet" och andra personer som kan ha varit involverade i utredningen. Enligt Kalla Fakta har hon varit i kontakt med "skälet" och andra personer som kan ha varit involverade i utredningen.

Enligt Kalla Fakta har hon varit i kontakt med "skälet" och andra personer som kan ha varit involverade i utredningen. Enligt Kalla Fakta har hon varit i kontakt med "skälet" och andra personer som kan ha varit involverade i utredningen.

Dagens Nyheter 15 september

Rabes agerande framstod som egendomligt. Om hon verkligen lovat leverera videoband som bevis till Kalla Fakta – varför gjorde hon det så till synes halvhjärtat? Hur kom det sig att bilder av

kroppar fanns på videoband i USA i stället för att vara inlåsta hos Notarius Publicus i Tyskland? Det antydde tekniska skäl, att det pågick konvertering av band från amerikansk videostandard till europeisk. Men normalt kan den sortens överspelningar lika väl göras i Europa som i USA.

Förtroendet för Rabe och Bemis hade åter sjunkit tillbaka; det var urholkat, delvis till följd av deras eget agerande.

När Mona Sahlin mötte de anhöriga på fredagseftermiddagen den 15 september var det inte, som pressekreteraren aviserat, för att "prata om det som hänt" eller för att "ha de anhöriga med sig". Hon kom för att meddela regeringens beslut efter samråd med övriga politiska partier: frågorna om en ny haverikommission och bärgning av kroppar var avförda från dagordningen, gravfriden skulle om möjligt stärkas, experternas Tysklandsresa var inställd. Mona Sahlin sade att det inte fanns någon "ny information" om haveriorsaken – och när det gällde den inställda Tysklandsresan gav hon två skäl: "Vi fick så tydligt nu på slutet rådet från juristerna att det var direkt olämpligt, eftersom skaffandet av filmerna är ett brott som sannolikt leder till brottsutredning hos åklagare. Det andra är att Jutta Rabe har sagt i media att hon vill ha garantier på att hon inte blir jagad av polis." (Rapport 15/9 kl 19.30)

Meddelandet kom inte helt överras-

kande. Det enkla beslutet att utse experter hade beretts i nära två veckor - vilket i sig var ett tecken på att det inte var så enkelt - och under tiden hade tyngden och trycket från själva sakmaterialet minskat.

Sahlin kunde självfallet inte säga att opinionsläget var förändrat och att regeringen i det nya läget kunde låta de juridiska synpunkterna spela en större roll.

Men så var det, av allt att döma.

Regeringens jurister hade - enligt samtal med en välplacerad källa - hela tiden, och inte bara "på slutet", ansett det olämpligt att sända ut experter och ha samröre med personer som brutit mot svensk lag. Åklagarna låg från första början i beredskap för att analysera det material som kustbevakningen samlade in. Det skulle kunna leda till "brottsutredning" (se sid 15). Ingen av dessa omständigheter var någon nyhet för det ansvariga statsrådet.

Jutta Rabes villkor för att ta emot svenska experter hade däremot inte

framförts i inledningsskedet. Det dök upp efter ungefär en vecka (se sid 22) och var förvisso en komplicerande omständighet.

Men det var - återigen - bara en uppgift som framförts via media, och regeringskansliet avstod från att undersöka saken närmare.

Statsrådet Sahlins intervjuuttalande var skicklig retorik: bitar av verkligheten, lämpligt utvalda och belysta, använda som led i en politisk argumentation.

Normalt brukar journalister analysera politikernas retorik och försöka bena ut vad som är "verklighetsbeskrivning" och vad som är "politik". I det här fallet uteblev i stort sett den sortens analyser och kommentarer; möjligen hade det samband med den tilltagande ledan vid hela Estoniaaffären. På nyhetsplats skrev en av de stora tidningarna: "Med en kvidning lade sig i går tre veckors Estoniahysteri till ro." (Expressen 16/9). Även tidningarnas ledare andades en liknande stämning (16/9). Jag återger några av deras rubriker.

Rätt beslut om Estonia

Manus: Johan W. Johansson
Foto: Lars Svoboda

Förstärk gravfriden

I går följde TV 4 en kortvarig Kalla källan-utgåva med en intervju med statsrådet Johan W. Johansson. Han sade att det inte var så enkelt att ta beslut om att sända ut experter och ha samröre med personer som brutit mot svensk lag. Han sade också att det inte var så enkelt att ta beslut om att sända ut experter och ha samröre med personer som brutit mot svensk lag.

Med anledning av detta uttrycker jag tillfredsställelse över att beslutet har tagits. Det är ett tecken på att det inte var så enkelt att ta beslut om att sända ut experter och ha samröre med personer som brutit mot svensk lag.

Nu är det nog - låt "Estonia" vila

Med anledning av detta uttrycker jag tillfredsställelse över att beslutet har tagits. Det är ett tecken på att det inte var så enkelt att ta beslut om att sända ut experter och ha samröre med personer som brutit mot svensk lag.

Manus: Johan W. Johansson
Foto: Lars Svoboda

Kommentar

Jag ska försöka undvika de mest triviala efterklokheter. Att TT, som traditionellt svarar för den grundläggande servicebevakningen av regeringens papper, sjabblade bort viktig information om Gregg Bemis planer, så att den blev känd först på dykningarnas fjärde dag - det är genant men också ganska trivialt. Det är sådant som händer och kommer att hända igen. Bara ingenjör Planertz tror på en journalistikens nollvision, en värld utan misstag. Att press, radio och TV förbigick det stora tvådagarsseminariet om Estonia i maj och därmed missade ett tillfälle att få förstahandsinformationer om Bemis och hans planer - det var förargligt, men inte så svårt att konstruera förklaringar till. Möjligen sågs seminariet som ett forum mer för konspirationsteorier än för seriöst sanningssökande.

TT:s agerande och det låga intresset för Estoniaseminarier ledde till att medias rapportering under sommaren 2000 och dykningarnas inledningsskede blev tunnare och mer ytlig än den hade behövt vara. Men det hade gått *sex år* sedan Estoniakatastrofen ägde rum, och det är ingenting konstigt med att händelsen gradvis prioriteras ner och att inte alla som hanterar telegram arbetar på toppen av sin förmåga.

Nyhetsarbetet kring dykexpeditionens presskonferens och efterspel är en

helt annan sak. Det allmänna intresset var uppskruvat, de anhöriga engagerade, bevakningen påkostad och nyhetsvärderingen hög. Men de arbetande journalisterna stod ändå i stort sett oförberedda inför den uppseendeväckande information som strömmade från Bemis och Rabe i Hamburg. Det uppstod, som nämnt, en egenartad växelverkan mellan media, makthavare (och i viss mån även anhöriga). Nyhetsjournalisterna klarade inte av att göra det yrkesmässigt självklara - att ställa de relevanta, källkritiska frågorna. Först efter ett par dygn började några reportrar, med Nyheterens formulering, "titta i de utredningar som gjorts". Men då var den politiska processen i full igång, enligt sina egna lagar - och den grundläggande media-bilden var, som alltid, svår att förändra när den väl blivit etablerad.

"Kroppar utanför fartyget" - den här gången ledde missuppfattningarna och misstagen inte bara till att publiken fick tunna informationer. Konsekvensen blev att regeringarna i tre länder på tveaktigt underlag gick in i diskussioner om att ompröva den tidigare Estoniapolitiken - och slutligen ett svenskt regeringsbeslut som innebar ett tvärstopp i frågan. Det är omöjligt att ens skissera en alternativ, kontrafaktisk, händelseutveckling. Men det går verkligen inte att

utesluta att regeringens linje blivit en annan, kanske mer öppen för nya vägar, om media arbetat med rimlig stabilitet och professionalism.

Jag tror att det bakom de journalistiska bristerna döljer sig ett par strukturella problem.

Press, radio och TV är en del av IT-branschen, överhettad, otålig och med ett numera ganska dåligt institutionellt minne. De gamla notischefer som decennium efter decennium satt böjda över sina bevakningsböcker, och som hade total överblick över nyhetsflödet, finns inte längre. Journalister flyttar mellan redaktioner, befordras till chefer, försvinner in i företagens och myndigheternas PR-verksamhet. Inte ens Estoniakastastrofen – en av de största svenska nyhetshändelserna under 1900-talet – har kunnat behålla sina bevakare, de journalister som var med redan från början. Till exempel: sex journalister står som författare eller medförfattare till reportageböcker om Estonia. När dykexpeditionen inleddes var det bara en av dessa journalister som sattes in i bevakningen (Dagens Nyheter). De övriga fanns på andra typer av uppdrag – eller i informationsbranschen.

Jag vill inte påstå att det är nödvändigt, eller att det är en garanti för kvalitet, att i årtal ha arbetat med Estonia-problematiken, men så mycket är säkert: det underlättar.

Ännu en sak angående "strukturen". Medieföretagen ägnade stor omsorg åt actionjournalistiken (chartrade båtar, minut-för-minut-rapportering) och

slarvade med grundinformationen (dokumenten, arkiven). Det är verkligen inget nytt fenomen – och särskilt de stora morgontidningarna anstränger sig mer och mer i den hårdnande konkurrensen att fördjupa informationen med hjälp av "analyser", "bakgrunder" och "faktarutor". (Svensk journalistik har på många sätt förbättrats under senare år.) Men trots alla ansträngningar kan denna skärande kontrast uppstå, mellan fältreportagens styrkedemonstration och underbyggnadens torftighet.

Att många av journalisterna i Estoniarapporteringen var nya i sina roller räcker inte som förklaring; de grundläggande Estoniadokumentet – se sid 48 – tar bara några timmar att gå igenom.

Det var uppenbart att journalisterna på fältet, intervjuarna i TV-studion och cheferna vid nyhetsdeskarna hade jagat åt samma håll, arbetat med samma instrument, ställt i stort sett samma frågor – och gjort samma misstag.

Fantasi och minne är underskattade kvaliteter i svensk nyhetsjournalistik.

Epilog

Den 23 september 2000 beslutade "Stiftelsen Estoniaoffren och anhöriga" att starta en insamling för att kunna genomföra nya utredningar – som kanske leder till nya dykningar.

Sverige förbereder (oktober 2000) förhandlingar med framför allt Tyskland för att försöka få dess regering att skriva under avtalet om gravfrid.

Media kommer – antingen nyhetsjournalisterna gillar det eller inte, antingen de tycker att det känns nytt och fräscht eller inte – att tvingas arbeta med komplicerade frågor om havsrätt, dykeriföretag, rätten till avlidnas kvarlevor och den internationella vrakplundringskulturen.